

**Фісуненко Павло Анатолійович,**  
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»;*  
**Дугінець Ганна Володимирівна,**  
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

### **ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

*У статті розглянуті проблеми та перспективи післякризового розвитку підприємництва в регіонах України. Визначено, що розвиток підприємництва має стати для України одним із основних засобів подолання економічної депресії та відновлення зростання на засадах якісної модернізації економіки.*

Ключові слова: світова фінансова криза, підприємництво, банкрутство, антикризове державне регулювання, регіон.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями.** За сучасних умов практично всі організації і компанії відчувають проблеми, пов'язані з фінансовою кризою, яка здатна порушити стабільність їхнього функціонування. Тому в контексті подолання післякризових явищ і диспропорцій в економіці регіонів України особливого значення набувають питання розвитку підприємництва. Саме формування малого та середнього класів стає стратегічним завданням підвищення політичної, економічної та соціальної стабільності в українському суспільстві. Вирішення цього завдання вимагає створення сприятливих правових та економічних умов для інтенсивного розвитку малого та середнього підприємництва, яке сприяє формуванню ринкової структури економіки й конкурентного середовища, оподаткованої бази для бюджетів усіх рівнів та знижує гостроту безробіття.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких покладено початок вирішенню цієї проблеми.** Дослідження базувалося на критичному узагальненні результатів наукових розробок щодо проблем діяльності економічних суб'єктів, що функціонують на різних рівнях економіки в сучасних умовах та особливо під впливом світової фінансової кризи, які знайшли відображення в працях багатьох учених, таких, як: О. Амоша [1], О. Білорус [2], Л. Гулько [3], Я. Жаліло [4], Д. Лук'яненко [6], Ю. Макогон [7], Г. Пекна [9] та інших.

**Виділення не вирішених раніше питань, що є частиною загальної проблеми.** Незважаючи на існуючі системні дослідження, потребують більш ґрунтовного дослідження проблеми та перспективи післякризового розвитку підприємництва в регіонах України.

Таким чином, **метою цього дослідження** є аналіз впливу фінансової кризи на розвиток підприємництва в регіонах України та обґрунтування практичних рекомендацій щодо реалізації антикризової політики.

**Викладання основного матеріалу.** Передбачити глибину й тривалість сучасної кризи неможливо, але можна відзначити, що вона в першу чергу вдарила по експортно-

ресурсних регіонах та великим містам, тому що вони найбільш тісно пов'язані з глобальною економікою. У тих регіонах, де економіка зростала за рахунок збільшення світового попиту й цін на ресурси та продукцію першої переробки, криза відчувається набагато сильніше. Що ж стосується великих міст, то для них першим ударом стала глобальна фінансова криза, що спричинила проблеми в банках, будівництві та ритейлі.

В Україні існують регіони з переважанням однієї галузі в економіці, серед них є економічно більш «сильні» регіони експортної промисловості, особливо металургійної, що зазнали масового удару: на третину скоротилися світові ціни, різко впав і світовий, і внутрішній попит на продукцію. Крім того, металургія трудомістка і зайнятість у ній майже не скорочувалася в пострадянський період. Максимальні і бюджетні ризики, оскільки деякі металургійні регіони залежать від діяльності одного-двох великих підприємств. Тому темпи спаду промисловості в таких регіонах максимальні і в цілому криза економіки є найбільш складною. Регіони імпортозаміщення, особливо в машинобудуванні, також пов'язані зі світовою економікою та відчувають гострі фінансові проблеми у зв'язку з падінням платоспроможного попиту, не говорячи про інвестиції.

Як наслідок, розгортання кризових процесів у 2008 р. із подальшим переходом української економіки до депресивного стану в 2009 р. також мало руйнівний вплив на умови ведення малого та середнього бізнесу [3]. Економічна криза призвела значною мірою до фінансової неспроможності окремих як великих, так і малих організацій. До проблем малих підприємств, які призвели до такого стану, відносять:

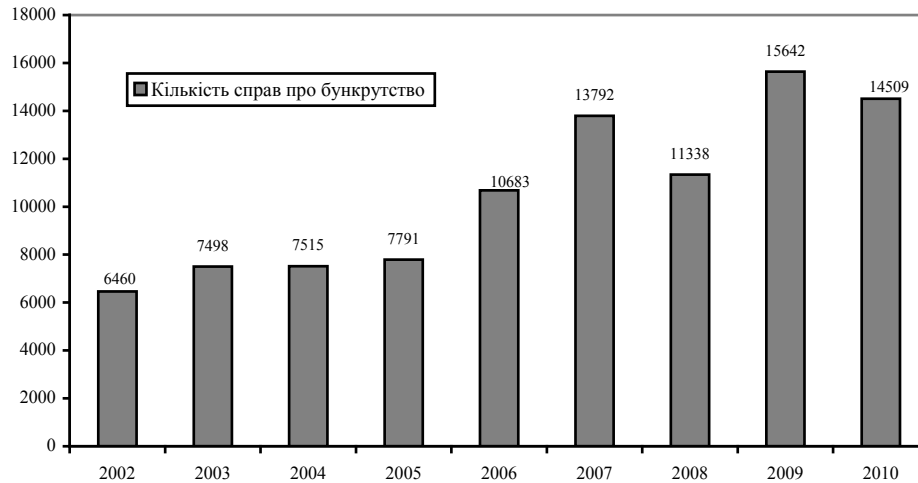
- високий рівень дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- неадекватні дії з адаптації до процесів підвищення цін;
- переважну орієнтацію на внутрішній ринок, що підвищує ступінь залежності від кон'юнктурних перепадів цін на різні товари та послуги.

В умовах кризи зниження платоспроможного попиту на внутрішньому ринку на товари й послуги українських підприємств справило значний негативний вплив на їхню діяльність [4]. Так, скорочення попиту призвело до скорочення обігових коштів, що, у свою чергу, змусило організації скорочувати витрати за рахунок зменшення обсягу випуску продукції, призупинення планів власного розвитку та розширення діяльності. Значна кількість підприємств не в змозі була впоратися з такою ситуацією, у зв'язку з чим зросла кількість збанкрутілих підприємств [9].

Згідно з інформацією, яка надходить до Державного департаменту з питань банкрутства, впродовж 2010 року порушено 14509 справ про банкрутство підприємств різної форми власності, тоді як у 2009 році ця кількість становила 15642 справ, тобто на 7,81% більше. На рис. 1 наведені дані про кількість порушених справ про банкрутство підприємств у 2002-2010 роках.

Як бачимо, кількість банкрутств підприємств у 2002-2010 роках щорічно зростала, причому перше найбільш активне зростання їхньої кількості відбулося в 2006 році. Надалі кількість банкрутств також зростала, і в 2007 році їхня кількість збільшилася ще на 3109 підприємств. Проте в наступному 2008 році кількість банкрутств скоротилася, хоча їхній рівень все ще перевищував рівень 2006 року. У 2010 році кількість збанкрутілих підприємств дещо зменшилася.

Більшість збанкрутілих у 2002-2010 роках підприємств належать до недержавних форм власності. Скорочення кількості підприємств-банкрутів, що перебувають у державній формі власності, можна пояснити як покращенням управління даними підприємствами, так і скороченням їхньої кількості через приватизаційні процеси.



*Рисунок 1 – Показники порушення справ про банкрутство підприємств у 2002-2010 роках [8]*

Переважає кількість підприємств-банкрутів, зазнає ліквідації. Так, упродовж січня 2010 року було ліквідовано 452 підприємства, тоді як відновлення платоспроможності відбулося лише на 9 підприємствах (із них одне державне). Лише на шести підприємствах було укладено мирову угоду і на двох – виконано боржником усі зобов'язання перед його кредиторами. Водночас упродовж січня було порушено 527 нових справ про банкрутство, з яких 5 – стосовно державних підприємств.

На загальний фінансовий стан підприємств значно впливає прибутковість чи збитковість їхньої діяльності. У табл. 1 наведено інформацію про частку підприємств, що отримали збиток у загальній кількості підприємств за 2002-2010 роки.

За даними аналізу, в 2002-2010 роках та трьох кварталах 2011 р. кількість збиткових підприємств скорочувалася, починаючи з 2003 року, і суттєво зростала, починаючи з 2008 року. Найнижча кількість збиткових підприємств спостерігалася в 2007 році – 32,5%. Тобто негативний вплив фінансової кризи на фінансовий результат діяльності підприємств почав відчуватися ще в 2008 році, що й призвело до різкого зростання банкрутств у 2009 році. У 2010 році взагалі по Україні кількість збанкрутілих підприємств зменшилась, але в деяких регіонах спостерігалася позитивна динаміка банкрутств (табл. 1).

Кількість підприємств, що отримали збиток від господарської діяльності, відрізняється за видами економічної діяльності та за регіонами країни. Так, найбільше збитків отримали підприємства, що займаються торгівлею автомобілями та мотоциклами, їхнім технічним обслуговуванням та ремонтом – 60,7% усіх таких підприємств, а також підприємства будівельної сфери – 57,7%, промисловості – 52%, а також комунального господарства, надання індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту – 51,3%. Найменша питома вага збиткових підприємств у 2010 році була в сільському господарстві – 18,1% [8]. Тому можна передбачити, що саме підприємства тих галузей, де отримуються найвищі збитки, мають надалі найвищий ризик банкрутства.

Таблиця 1 – Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств за областями України, % [8]

Регіон	Роки			
	2008	2009	2010	Січень-вересень 2011
Україна	38,7	41,1	42,7	42,6
АРК	36,3	38,1	45	42,6
Вінницька	36,8	39,3	42,5	40,6
Волинська	39,1	42,1	44,8	44,3
Дніпропетровська	40,2	43,6	45,3	43,9
Донецька	35,7	39,6	39,6	41,5
Житомирська	40,3	42,8	47,2	40,1
Закарпатська	26,2	25,9	36,3	35,9
Запорізька	37,0	39,4	43,1	43,7
Івано-Франківська	27,6	31,2	32,1	39,4
Київська	38,4	41,1	41,6	44,2
Кіровоградська	31,1	31,6	37,6	43,3
Луганська	35,0	38,1	42,1	46,7
Львівська	36,4	39,2	39,7	44,3
Миколаївська	36,7	37,5	40	43,5
Одеська	40,2	42,7	44,6	45,8
Полтавська	33,5	36	42,2	42,4
Рівненська	38,5	43,7	45,8	42,1
Сумська	33,9	36,8	45,5	42
Тернопільська	33,8	34,1	40,1	42
Харківська	41,9	44,3	44,2	43,7
Херсонська	37,5	39,8	43,8	49,4
Хмельницька	36,7	39,2	40,6	33
Черкаська	33,6	35,9	39,6	40,3
Чернівецька	38,4	37,7	35,1	40,4
Чернігівська	33,9	38,8	44,7	44,7
м. Київ	46,0	47,3	44,3	42,2
м. Севастополь	41,5	44,7	49,8	44,1

Також необхідно зазначити, що регіони з меншою питоною вагою промислових підприємств також мають менше передумов для зростання кількості підприємств-банкрутів на своїй території. Таким чином, динаміка банкрутств у регіонах України істотно збільшилася у період кризи. Характерною особливістю слід назвати зростання кількості державних підприємств-банкрутів. Одночасно збільшується кількість підприємств, що отримують збитки від своєї діяльності, а отже, мають передумови для банкрутства в майбутньому. На сьогодні до таких підприємств передусім належать ті, що працюють у промисловості та будівництві. Водночас підприємства сільського господарства мають менше збитків, а отже, і менший ризик банкрутства.

Звичайно, є приклади успішного розвитку малого підприємництва, зокрема в високотехнологічній IT-індустрії. Так, за даними журналу «Кореспондент» [5], вітчизняні програмісти стрімко розвиваються та завойовують міжнародні ринки і навіть за світової кризи приносять національній економіці значні доходи. Замовниками українських програмістів є такі корпорації, як *Google*, *Microsoft*, *IBM* [10]. Перевагою вітчизняних фахівців вважається достатньо високий рівень технічної освіти й висока майстерність програмних інженерів. На думку підприємців, перепони для подальшого

розвитку – це, по-перше, неефективна державна політика стосовно підприємництва та, по-друге, міжнародна конкуренція. І якщо в конкурентній боротьбі наші підприємці мають багато шансів перемогти, то загальний «підприємницький» клімат у країні потребує значного покращення з боку держави.

Зазначимо, що розвиток підприємництва може та повинен стати для України одним із основних засобів подолання економічної депресії та відновлення зростання на засадах якісної модернізації економіки. Але без державної підтримки цього не відбудеться. З нашої точки зору, посилення державної підтримки суб'єктів малого підприємництва може здійснюватися через формування та використання регіональних гарантійних фондів, покликаних забезпечити спрощення доступу суб'єктів малого підприємництва до кредитних послуг найбільш надійних кредитних організацій, що висувають високі вимоги до фінансової прозорості позичальників та економічної надійності інвестиційних проектів.

Також одним із важливих інструментів державної підтримки малого підприємництва є система державних замовлень, що дозволяє забезпечити суб'єктам господарювання гарантований ринок збуту, прискорити процес накопичення капіталу, а отже, розширити виробничі потужності, модернізувати обладнання, підвищити їхню конкурентоспроможність. Разом із тим перспективність сектору малого підприємництва в сучасній українській економіці не слід розглядати лише як чергову кампанію в системі антикризової політики Уряду України. Саме малі й середні підприємства можуть стати основою ринкових структур у багатьох галузях, забезпечуючи перелів інвестицій у високотехнологічні виробництва, тим самим забезпечити структурну перебудову економіки українських регіонів.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Враховуючи проблеми розвитку підприємництва в післякризових умовах, можна дійти висновку, що подальший розвиток і вдосконалення всієї системи державної підтримки підприємництва стає ключовим фактором його успішного розвитку. Особливо слід відзначити підтримку розвитку саме малого й середнього підприємництва, яке передбачає комплексне вирішення таких проблем:

- координацію діяльності всіх структур державної підтримки малого підприємництва, у тому числі на регіональному та муніципальному рівнях;
- забезпечення малого підприємництва фінансовою підтримкою, адекватною його потребам і за доступністю, і за обсягом, і за термінами, що можливо при об'єднанні зусиль як держави, банківського сектору, так і представників малого бізнесу;
- реалізацію селективного підходу у застосуванні заходів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва відповідно до сфери його функціонування, а саме – обробна промисловість, включаючи сферу НДДКР і високотехнологічні виробництва, що вимагають застосування податкових, фінансових заходів та системи державного замовлення в першочерговому порядку.

Поза увагою при впровадженні післякризової політики щодо підтримки підприємництва не повинні також залишатися можливості формування нового покоління освічених людей, носіїв актуальних для сучасного світу компетенцій (мовних, комунікативних, проектних, управлінських). Для цього необхідне синергетичне поєднання зусиль влади, закладів освіти та підприємств регіонів України з метою визначення найбільш потрібних фахівців, що приведе до розвитку технологій освіти, посилення внутрішньокорпоративного навчання та збільшення зайнятості в регіонах.

#### Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

1. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу / О. Амоша, В. Вишневський, Л. Збаразська // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 4-14.
2. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. Білорус // Політична думка. – 2001. – № 4. – С.68-83.
3. Гулько Л.Г. Аналіз сучасних тенденцій банкрутства підприємств [Електронний ресурс] / Л.Г. Гулько. – Режим доступу: [http://www.confcontact.com/2010spec\\_tezi/ec\\_gulko.htm](http://www.confcontact.com/2010spec_tezi/ec_gulko.htm).
4. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / [Я.А. Жаліло, О.С. Бабанін, Я.В. Белінська та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2009. – 142 с.
5. Корреспондент: Украинские программисты стремительно отвоевывают международные рынки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/web/1312476-korrespondent-ukrainskie-programmisty-stremitelno-otvoevuyut-mezhdunarodnye-rynki>.
6. Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізаційна перспектива : монографія / [Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук та ін.]. – К. : КНЕУ, 2010. – 334 с.
7. Макогон Ю.В. Развитие инноваций и малого предпринимательства в Украине / Ю.В. Макогон, В.В. Бакуменко // Економіка промисловості. – 2004. – № 1. – С. 89-106.
8. Офіційний сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Пекна Г.Б. Загрози національній економічній безпеці в умовах відкритої економіки / Г.Б. Пекна // Вчені записки Ун-ту екон. і права «Крок» : зб. наук. праць. – К. : Ун-т екон. і права «Крок». – 2008. – С. 138-145.
10. Развитие предпринимательства в регионе ЕЭК ООН. Опыт стран в снижении барьеров на пути развития предприятий. – Нью-Йорк, Женева: Европейская экономическая комиссия ООН, 2008. – 74 с.

**П.А.Фисуненко, А.В.Дугинец**

#### **Проблемы и перспективы посткризисного развития предпринимательства: региональный аспект**

*В статье рассмотрены проблемы и перспективы посткризисного развития предпринимательства в регионах Украины. Определено, что развитие предпринимательства должно стать для Украины одним из основных средств преодоления экономической депрессии и возобновления роста на основе качественной модернизации экономики.*

Ключевые слова: мировой финансовый кризис, предпринимательство, банкротство, антикризисное государственное регулирование, регион.

**P.A. Fisunenko, G.V. Douginets**

#### **Problems and prospects of post-crisis development of entrepreneurship: a regional aspect**

*In the article discussed the problems and prospects for development of entrepreneurship in the Ukraine's regions. Determined that the development of business should be to Ukraine major means of overcoming economic depression and the resumption of growth based on a qualitative modernization of the economy.*

Keywords: global financial crisis, business, bankruptcy, anti-crisis government regulation, region.

*Отримано 20.02.2012 р.*